

Wat schrijf dat blif (3)

Door Goaitsen van der Vliet in 't *Inschrien* 2011-3

De vorige aflevering van deze rubriek ging over zoeken en vinden. De volgende taak van de Twentse Taalbank is het in kaart brengen van het gevondene: inventariseren wat er bekend is aan Twentse auteurs, geschriften en geluidsopnames. Dat wordt deels een inhaalslag. Over oude Twentse grammofoonplaten bijvoorbeeld is nauwelijks iets te vinden. Gelukkig zijn er dan verzamelaars als Cris Agterbosch die hun kennis en mp3-bestanden graag met ons delen, zodat we ondertussen al over honderden nummers van de laatste veertig jaar kunnen beschikken. Her en der weten we ook al interessante bandopnames te liggen, van oud-burgemeester Kolenbrander tot aan Johan Gigengack. Ook het geluidsarchief van Johan Buursink, die jarenlang taalrubrieken als de Regiobrievenbus verzorgde, blijkt vol verrassingen te zitten. Maar of er ooit een Twentstalige 78-toerenplaat is geweest? Wie het weet, mag het zeggen.

Een nog groter onontgonnen gebied is dat van de Twentstalige geschriften. De hoeveelheid publicaties in regionale bladen en blaadjes doet niet onder voor wat er door de jaren heen in boekvorm verscheen, maar het leeuwendeel ervan is vergeten en moeilijk te vinden. Toch horen ze er allemaal bij. Ook daar kunnen juweeltjes tussen zitten.

Vanzelfsprekend beginnen we onze inventarisatie met de eigen collectie van de Oudheidkamer Twente en de overige geschriften die bij het museum TwentseWelle zijn ondergebracht. Dat lijkt gemakkelijker dan het is. Hoe vind je uit duizenden kanshebbers alle boeken en bladen met teksten in of over het Twents? Omdat de catalogus niet op die vraag berekend is, red je het niet met zoeken op bepaalde titel- en trefwoorden. Alle uitgaven waar geen uitgebreide beschrijvingen van bekend zijn, zullen dus moeten worden doorgespit. Dat is dan ook één van de klussen die we de komende drie jaar met de hulp van heel veel Twentse taalliefhebbers hopen te klaren.

Dan zijn er natuurlijk ook nog al die Twentse teksten die we níet voor het grijpen hebben, maar die zich overal elders in het land bevinden: in bibliotheken, archieven en privéverzamelingen. Waarvan we deels het bestaan niet eens kennen. Met de inventarisatie

daarvan hopen we toch een flink eind te komen en daarbij ook nog wat leuke vondsten te doen. Een ding is zeker: volledigheid is een een illusie.

Gelukkig hoeven we ook hier niet helemaal van voren af aan te beginnen. In het verleden zijn bij verschillende gelegenheden al overzichten gemaakt van de Twentse taal- en letterkunde. Zo zijn er catalogussen, inhoudsopgaves van tijdschriften en bibliografieën van schrijvers. Onmisbaar als naslagwerk is voor ons het kloeki boek waarin dit alles is samengevat en met elkaar in verband gebracht: *De Twentse Beweging* van Fank Löwik (1956-2009) die hierop in 2003 promoveerde aan de Rijksuniversiteit Groningen. Door een groot aantal schrijvers en hun werk in historisch perspectief te plaatsen, deed hij een enorme hoeveelheid voorwerk voor de Twentse Taalbank.

Zelf voelde hij indertijd meer voor de instelling van een Twents regionalistenmuseum dan voor een puur taal- en letterkundig instituut. Daarover verschilden we graag van mening. Vanuit Friesland had ik meegekregen dat streektaalliteratuur en taalstrijd per definitie los van elkaar staan. Een opvatting die daar al in 1946 was verkondigd door de toonaangevende publicist Fedde Schurer. Wat niet wegneemt dat Frank Löwik voor zijn inzet en inspirerende invloed op z'n minst toch wel een portret in de Twentse eregalerij verdient.

Volgende vraag: hoe ver gaan we terug in de tijd? Tot nu toe werd 1811 aangemerkt als het begin van een Twentse literatuur. Toen schreef B.W. Blijdenstein (1780-1857) zijn lange *Brul'fteleed* ter gelegenheid van het huwelijk van zijn vriend en schoonbroer Hendrik ten Cate. Pas 24 jaar later, in 1835, werd het gepubliceerd in de eerste uitgave van de *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren*. Niet zozeer als letterkundig werk, maar als voorbeeld van het opvallend afwijkende Twents bij het eveneens opgenomen *Woordenboekje van het Overijsselsch*, een 'proeve' van de in Deventer neergestreken doopsgezinde predikant en taalkundige Joost Hiddes Halbertsma (1798-1869). Hoe het rijmstuk bij hem terecht kwam, lijkt achteraf wel duidelijk door de onderlinge contacten. Ook de Blijdensteins waren doopsgezind en hun zonen gingen naar het Athenaeum in Deventer waar Halbertsma doceerde. In de nalatenschap van Halbertsma bevindt zich overigens nog een 'drukklare', gecorrigeerde en fors uitgebreide versie van zijn Overijssels woordenboekje dat erom vraagt publiek te worden gemaakt. Ook hierin zal de Twentse Taalbank t.z.t. proberen te voorzien.

Minstens zo belangwekkend was het baanbrekende, maar nauwelijks opgemerkte werk van de Twentse streektaalpionier Johannes Henricus Behrns (1803-1883). Die was in 1839 zijn tijd ver vooruit met zijn taalstudie *Over de Twentsche vocalen en klankwijzigingen*. Anderhalve eeuw later werd dit onderzoek door taalkundigen pas echt op zijn waarde geschat. Behrns was ook de eerste die een Twents gedicht schreef voor publicatie (*Fier*) en een buitenlands gedicht in het Twents vertaalde, beide in 1838. Van zijn hand is ook de eerste *Woordenlijst van het Twentsch dialect* met zo'n 1200 woorden. Nooit gepubliceerd, maar net als de eerder genoemde Denekamper woordenschat van Dingeldein, ondertussen al wel verwerkt in de woordenboeken van het *Dialexicon Twents* (2011).

Uit de negentiende eeuw zijn ons, naast Blijdenstein en Behrns, maar een handvol schrijvers van Twentse teksten bekend. In chronologische volgorde: Markies de Thouars, A.J. Scheij, Hendrik Smelt, Jacob ter Meulen, A.A.W. van Wulfften Palthe, W.J.C. van Wijngaarden, J.W. Heinink, H.W. Eijnsink, W. Jonker, Patriarch (H.J. Elhorst) en Herman Berghege. Het zijn er zeker meer, maar om die te leren kennen, zullen we onder andere alle in de collectie nog ontbrekende uitgaven moeten zien te vinden. Voor een deel gaat het daarbij om wegwerpartikelen als almanakken.

De twintigste eeuw telde natuurlijk heel wat meer Twentse *platschrievers* dan de negentiende. Alles bij elkaar genomen, van 1811 tot 2011, zitten we in onze database nu al op een totaal van 268. Waar de komende jaren dus nog heel wat van in kaart te brengen valt.